

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
МАДАНИЯТ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ МИЛЛИЙ РАҚС ВА ХОРЕОГРАФИЯ
ОЛИЙ МАКТАБИ**

ШАВКАТ УМАРОВ

Муסיқа чолғуларини ўрганиш

(Қашқар рубоби)

(5151300-Хореография (турлари бўйича), 5150200-Санъатшунослик (турлари бўйича) ва 5111000-Касбий таълим (5151300 Педагог-хореограф) таълим йўналишлари бўйича ўқув қўлланма

Тошкент 2018

Тошкент давлат миллий рақс ва хореография Олий мактаби
Илмий кенгашининг 2018 йил апрелдаги йиғилишида (9- сонли баённома)
нашрга тавсия этилган.

Масъул муҳаррир:

М.Ғофуров — Тошкент давлат миллий рақс ва хореография
олий мактаби Ўқув ва илмий ишлар бўйича
проректори, доцент

Такризчилар:

Б.Азимов — Ўзбекистон давлат консерваторияси
“Халқ чолғуларида ижрочилик” кафедраси
доценти, педагогика фанлари номзоди

Н.Алимджанова — Тошкент давлат миллий рақс ва хореография
олий мактаби “Санъат назарияси ва тарихи”
кафедраси катта ўқитувчиси

Мазкур ўқув қўлланма 5151300-Хореография (турлари бўйича), 5150200-Санъатшунослик (турлари бўйича) ва 5111000-Касбий таълим (5151300 Педагог-хореограф) таълим йўналишлари бўйича “Муסיқа чолғуларини ўрганиш” фанидан тайёрланган.

Ўқув қўлланмада муסיқа ва унинг ўзига хос хусусиятлари, унинг маданий тараққиётдаги ўрни, муסיқа чолғулари тарихи, қашқар рубобининг тузилиши, қашқар рубобни тўғри ушлаш ва унда ижро этиш йўллари, ижро имкониятлари, услубий кўрсатмалар ҳамда ижро учун мўлжалланган асарларнинг нота матнлари келтирилган.

Ушбу ўқув қўлланмадан муסיқа, маданият ва санъат йўналишидаги таълим муассасалари талабалари ҳам фойдаланишлари мумкин.

КИРИШ

Мустақиллик шарофати билан миллий қадриятларимиз тикланиб, ўзлигимизни намоён этадиган миллий мусиқий меросимизга катта эътибор берила бошланди. Халқимиз тарихи, ўтмиши, қадриятлари ва маданий меросимизга муносабат ўзгарди. Жамият аъзоларини тарбиялаш ва азалий қадриятларимизни тиклаш, ёшлар онгида миллий мафқурани шакллантириш борасида миллий мусиқа меросимиздан кенг фойдаланиш муҳим вазифалардан бирига айланди. Мамлакатимизда мустақиллик йилларида жамиятни янгилаш соҳасида олиб борилаётган ислохотлар қаторида маданиятни юксалтиришга ҳам алоҳида эътибор берилмоқда. Халқимизнинг маънавий қадриятларига ҳурмат билан муносабатда бўлиш, уларни асраб-авайлаш ва келгуси авлодга етказиш, илмий-маданий меросимизни тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилди.

Ҳар қандай профессионал ижодиётнинг асосида албатта ҳаваскорлик ижодиёти ётади. Бу ҳақиқат доимо ўз исботини топиб келган ва топмоқда. Санъатнинг қай бир соҳасида бўлмасин, юксак мавқега эришган шахсларга уларнинг бу йўлни танлашига сабаб бўлган нарса нима эканлиги тўғрисида савол берилса, албатта биринчи навбатда шу соҳага бўлган қизиқиш ва ҳавас эканлигини эътироф этадилар. Мусиқа соҳасида ҳам бу ҳолат ўз аксини топган. Ижодкор хоҳ ижрочи бўлсин, хоҳ яратувчи бўлсин уларнинг дастлабки ижодий қадамлари ҳаваскорликдан бошланганлигини кузатиш мумкин.

Шунингдек, профессионал мусиқа ижрочилиги ҳам мусиқаси ва қўшиқлари билан боғлиқ ҳолда ривожланади. Зеро, халқ мусиқаси доимий равишда муҳим ижод манбаи бўлиб хизмат қилиб келган. Ўзининг ижоди билан дунёга машҳур бўлган композиторлар орасида бирорта ҳам композитор йўқки, ўз ижодида халқ мусиқасига мурожаат этмаган ёки ундан илҳомланмаган бўлса. Қолаверса, ҳар бир ижодкорни дунёга танитадиган энг машҳур асар ҳам бирор халқда оммалашган мусиқаси ёки қўшиғи билан боғлиқ бўлади.

Муסיқа маданияти тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.Каримов “Юксак маънавият-енгилмас куч” асарида куйидаги фикрларни билдирган: “Барчамизга аёнки, куй-қўшиққа, санъатга мухаббат, муסיқа маданияти халқимизда болаликдан бошлаб, оила шароитида шаклланади. Уйида дутор, доира ёки бошқа чолғу бўлмаган, мусиқанинг ҳаётбахш таъсирини ўз ҳаётида сезмасдан яшайдиган одамни бизнинг юртимизда топиш қийин, десак муболаға бўлмайди.

Энг муҳими, бугунги кунда муסיқа санъати навқирон авлодимизнинг юксак маънавият руҳида камол топишида бошқа санъат турларига қараганда кўпроқ ва кучлироқ таъсир кўрсатмоқда”.

“Агар инсоннинг қулоғи енгил-елпи, тумтароқ оҳангларга ўрганиб қолса, бора-бора унинг бадийи диди, муסיқа маданияти пасайиб кетиши, унинг маънавий оламини сохта тушунчалар эгаллаб олиши ҳам ҳеч гап эмас. Охир-оқибатда бундай одам “Шашмақом” сингари миллий меросимизнинг ноёб дурдоналарини ҳам қабул қилиши қийин бўлади.”¹

“2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”² мамлакатимиз тараққиёти учун дастуруламал бўлмоқда. Мазкур ҳужжатнинг тўртинчи устувор йўналишида маданият ва санъат соҳаларини янада тараққий эттириш, бешинчи устувор йўналишида эса жамиятни турли маданий таҳдидлардан муҳофаза қилиш вазифалари белгилаб қўйилган.

Маданият ва санъат, жумладан муסיқа санъати тараққиёти асослари Ҳаракатлар стратегиясининг негизи сифатида қабул қилингани соҳа вакиллари зиммасига кўпгина вазифалар белгилаганини кўрсатади.

Бу фикрлардан кўриниб турибдики, биз бугунги кун ёшларига жаҳон муסיқа маданиятини ўргатиш билан бир қаторда асосий эътиборни миллий муסיқа меросимиз, анъаналаримизни ўзлаштиришга қаратмоғимиз лозим.

¹ И. Каримов. Юксак маънавият-енгилмас куч”. Т.: Маънавият, 2008. Б.141-143.

²Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами.- 2017 йил. 6-сон. 26-бет.

1-БОБ. МУСИҚА ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Маданий тараққиётда мусиқанинг ўрни

Халқнинг ҳаёти бешикдан қабрга қадар мусиқа билан йўғрилади. Инсоният яралибдики, ўз умрини мусиқасиз тасаввур эта олмайди. Мусиқа аввало она алласи орқали онгимиз ва шууримизга сингади. Қўшиқларга жо бўлган оҳанглар орқали инсон характерида содиқлик, меҳр-оқибат каби кўплаб умуминсоний хислатлар шаклланиб боради. Шу сабабли мусиқа санъати жуда қадим замонлардан халқ маиший турмушида кўмакчи бўлиб, маънавий дунёсини бойитиб келди. Мусиқа санъати кўп асрлик маданиятимизнинг, умуминсоний қадриятларимизнинг ажралмас таркибий қисмидир. Мусиқанинг айниқса инсоннинг ахлоқий ва эстетик дидини шакллантириш, ҳиссий туйғуларини ривожлантириш, ижодий қобилиятларини рағбатлантириш воситаси сифатида муҳимдир.

Мамлакатимизнинг Биринчи Президенти И.А.Каримов айтганидек: “Албатта ҳар қайси халқ ёки миллатнинг маънавиятини унинг тарихи, ўзига хос урф-одат ва анъаналари ҳаётий қадриятларидан айрим ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Бу борада табиийки, маънавий мерос, маданий бойликлар, кўхна тарихий ёдгорликлар энг муҳим омилларидан бири бўлиб хизмат қилади” [1,29-30].

Мусиқа маданияти қадимий ва рангоранг, айни пайтда янги замон анъаналарини ўзида мужассам этган ҳолда ривож топмоқда. Бунда аввало халқ мусиқаси, мумтоз мусиқий мерос, миллий бетакрорлик, шунингдек халқ бадиий ижодиёти каби шаклан ва услубан ниҳоятда сержило жабҳалар намоён бўлади. Эътироф қилмоқ лозимки, мусиқа маданияти ва санъатида ҳам чин маънода ҳаётбахш ўзгаришлар рўй бера бошлади. Хусусан, миллий мусиқа меросимизга алоҳида диққат эътибор берилар экан, уларни муттасил тараққий эттириш мақсадидаги янгиланиш ислоҳ этиш жараёнлари бош ўринни эгаллайди. Халқимизнинг бебаҳо маънавият дурдонаси бўлмиш санъат ва адабиёт асарлари кўп минг йиллардан бери инсонларни эзгулик ва нафосат олами

меваларидан баҳраманд этиб келмоқда. Кишилиқ жамиятини тараққий этганлиқ даражаси мамлакатда адабиёт ва санъатнинг қай даражада камол топганлиги билан белгиланади. Бинобарин, мустақиллиқ маънавий баркамол инсонни вояга етказиш ва тарбиялашни асосий масала қилиб қўяр экан, маънавий-маданий жараёни амалга ошириш муаммоларини тадқиқ этиш ниҳоятда долзарбдир. Қудратли кучга эга бўлган мусиқа ўз жозибаси билан инсон қалбини камраб олади. Шу боисдан мусиқани халқнинг, миллатнинг қалби деб бежизга айтилмайди.

Мусиқа таъсирчан кучга эга бўлиб, тарбия воситаси, инсон руҳиятига ҳаётбахш куч бера оладиган жон озиғидир. У кишиларнинг завқланиши, мароқли дам олиши, таскин топиши, фикрлаши, фалсафий мушоҳада қилиши учун ёрдам беради. Демак, мусиқа фақат бадиий ижод, санъат тури бўлиб қолмасдан, балки маънавий маданиятнинг муҳим бир қисми сифатида ҳам ўрганилиши лозим. Мусиқа маданиятимизда соф маънодаги муаллим-устознинг ўзи, айти пайтда у ҳам мураббий, ҳам созандалик санъатини ўзида мужассамлаштирган восита ҳисобланади. Шу туфайли ўргатиш жараёнининг ўзига хос сиру асрорини билмай туриб, бу анъананинг хусусиятларини тўлалигича англаб ололмаймиз.

Муסיқа чолғулари тарихи

Миллий муסיқа меросимиз, жумладан миллий чолғу ижрочилигимиз тарихи ҳам эрамиздан олдинги даврга бориб тақалади. Халқимиз ва миллатимизнинг барча ривожланиши даврида кўшиқ билан бир қаторда дутор, танбур, доира, уд, ғижжак, қонун, қашқар рубоби каби миллий чолғу созларимиз қалб кўрига, кўнгил давоси сифатида бебаҳо маънавий озуқа бўлиб хизмат қилган.

Ўзбек миллий чолғучилик санъати тарихини кўздан кечирар эканмиз унинг саҳифалари нақадар қадимий ва ранг-баранглигининг гувоҳи бўламиз. Айни пайтда у жуда сермазмун эканлигини англашимиз мумкин. Зеро, диёримизда тарбияланиб вояга етган буюк аجدодларимиз Абу Наср ал-Фаробий, Абу Али Ибн Сино, Ал-Беруний, Умар Ҳайём, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий каби алломалар нафақат Марказий Осиё халқлари муסיқа маданияти, балки жаҳон цивилизациясига улкан ҳисса қўшган алломалардир. Ўзбек муסיқа маданияти билан бевосита шуғулланган кўпгина олимлар чолғучилик санъати тарихига оид турли фикрларни билдирганлар. Нима бўлганда ҳам бугун айтишимиз лозимки, Марказий Осиё ҳудудида, хусусан Ўзбекистонда чолғуларнинг турфа хиллари ва созандалик санъати бизга энг қадимий меросдир.

Узоқ ўтмишда дастлаб урма зарбли халқ чолғулари пайдо бўлган. Чунки энг қадимги меҳнат кўшиқлари ишнинг ритмик тузилиши билан бевосита боғлиқ. Кейинчалик шовқинли чолғулар пайдо бўлган. Ижрочилар қарсак чалиб ритмни таъкидлаганлар. Ижрочи аёлларнинг чапак зарблари ўзига хос, такрорланмас, гўзал ҳолатни вужудга келтирар эди. Кейинроқ халқ усталари томонидан камиш ёки бамбук поясидан сурнай, хуштак ва ниҳоят найлар ясалди. Вақт ўтиши билан у чолғулар янада такомиллашди. Кейинчалик торли музроб ва торли камонлик муסיқа чолғулари пайдо бўлди. Улардан сарой аёнларининг маросимларида, ҳарбий юришларда фойдаланилди.

Қулдорлик тузуми даврида Мароқанд, Нисо, Тупроққалъа, Термиз ва бошқа шаҳарлар мавжуд эди. Ушбу шаҳарлар ҳудудида олиб борилган қазилма ишлари чоғида турли чолғуларнинг тасвирлари акс этган бадиий ҳунармандчилик буюмлари топилди. Қулдорчилик жамияти Ўрта Осиё халқлари маданияти ривожига муҳим босқич бўлди. Халқ мусикаси янада юксалиш билан биргаликда чолғулар ҳам такомиллашди.

Халқ чолғулари Ўрта Осиё аҳолисининг турмуши ва меҳнат фаолиятига сингиб, инсон фаолиятининг ажралмас таркибий қисмига айланди. Чолғулар жўрлигида қўшиқ, ўйин ва куйлар халқнинг катта – катта маросимлари ва оилавий байрамларида ижро этилгани бизга маълум, байрамлар кўпроқ йил фасллари билан боғлиқ бўлган. Байрамларда, маданий маросимларда карнай, сурнай, доира, ноғора, ва урма зарбли каби турли мусиқа чолғулари кенг қўлланилган. Халқ рақслари аслида қош ўйнаш, елка ўйини кабиларни ўз ичига олган. Улар қарсак жўрлигида ҳам ижро этилган.

Ўрта аср мусиқа ижрочилиги маданиятининг ўзига хос хусусиятидан бири шунда эдики, чолғучилар нафақат бир неча турдаги мусиқа асбобларини чала олган, балки ўзлари ҳам мусиқа басталаганлар. Чолғучилар ўз даврининг етук мусиқачилари ва шоирлари ҳам бўлишган, ўрта аср шароитида мусиқий ихтисослашув махсус мусиқий устахоналари пайдо бўлишга олиб келди. Бу ерда устоз-шогирд анъналари қарор топиб ривожланди. Айни пайтда мусиқа санъатининг асосий кўринишлари шаклланиши, чолғу асбобларининг янги намуналари кашф этилиши узоқ – узоқларга бориб тақалади.

Буюк Шарқ мутафаккирларининг мероси халқ чолғуларини ўрганиш соҳасида тарихий қимматга эга. Абу Наср Муҳаммад Фаробийнинг машҳур асари “Мусиқа ҳақида катта китоб” (“Китоб ал – мусиқа ал – кабр”) улкан аҳамиятга эга. Ўрта аср олими бу китобда икки хил мусиқа ижрочилиги: оҳангни инсон овози (қўшиқ санъати) ва чолғулар воситаларида қайта тиклашга ажратади. Фаробий моҳир ижрочи сифатида

мусиқа чолғуларининг жамият ҳаётидаги ролини ўрганишга аҳамият берди ва “Жангу – жадалларда, рақсларда, тўй томошаларда, кўнгилочар базмларда ҳам кўшиқ куйлашда чалинадиган ўзига хос чолғулар бор”, деб ёзган эди.

Фаробий шунингдек, найни ҳам таърифлайди. У турли хил дамли мусиқа чолғуларини овоз ҳосил қилиш усулига кўра найсимонлар гуруҳига киритади, яъни найда ҳавонинг дамли ҳаракати орқали товуш ҳосил бўлади. Улардан бири оддий най ёки бир йўналишда жойлашган кўп тешикли найлар, ҳозирги кунда ҳам Шарқ халқлари орасида мавжуд.

Инсон овози азалдан энг мукаммал чолғу ҳисобланган. Торли мизробли ёки торли-камонли мусиқа чолғулари ижрочилари ҳамиша ўзлари яратган куйлар оҳангини инсон овозига яқинлаштиришга, бунда ўзгача бир муסיқийликка эришишга, оҳангни таъсирлироқ, самаралироқ, равонроқ чиқаришга интилишган.

Ўша даврда Шарқнинг таниқли мутафаккири, уд чолғуси бўйича моҳир созанда ва бастакор Сафиуддин Урмавий мусиқа илми тизимини ривожлантиришга ўзининг улкан ҳиссасини қўшди. Урмавий уд чолғуси бўйича олиб борган ўз тажрибаларига таяниб, назарий қоидаларини ишлаб чиқди.

Дарвиш Али ўтмишдошлари сингари торли, мизробли чолғулар орасида тебраниш оҳангига кўра энг яхшиси саналган удни чолғулар “шоҳи” деб атади. Уднинг жуфт созланган ўн икки тори бўлган. У Фаробий давридаги дастлабки уддан бирмунча фарқ қилган. Дарвиш Алининг маълумотларига қараганда, олтинчи куйи тор (муфталиф) чолғусининг пастки диапазони (бас регистри) кенгайтирилган.

Рисолада ёзилишича, чанг чолғулар ҳомийси ҳисобланади. Таърифланган чангнинг етти мақом ижроси учун, йигирма олтинчи ижроси учун, йигирма олти тори ва етти пардаси бўлган. Най қадимий чолғуларнинг бири сифатида тилга олинади. Булардин ташқари, рисолада қонун, рубоб, қобиз, ғижжак, мусикор, энбоннай (дамли, чармли), Хитойда

тарқалган рухаваз (олти тордан иборат нохунли) каби чолғулар ҳам тилга олинган.

Ғижжак чолғучи Шоҳ кулий – Ғижжакий шу мусиқа асбобида ажойиб ижрочилик маҳоратини кўрсатган ва чолғу куйларини яратган уста санъаткор бўлган, унинг яратган куйлари халқ орасида кенг тарқалган.

Нажмиддин Кавкабий ва Дарвиш Али рисоаларида ўн икки мақом (Раховий, Ҳусайний, Зангула, Бузрук) асосида мусиқа асарлари яратган бастакорлар номи тилга олинади.

Ижрочиликда етук бўлган Мавлоно Шахсий Тебес - Гилексий ибн Абдурахмоний - Румий (руд), Устод Зайтуний – Ғижжакий, Хўжа Махмудбек Исоҳкий Шехиний (датор) Сайид Аҳмад – бин Меҳтарий Музакий, Устод Қурбон Саъдий, Устод Поёнда (сурнай ва ноғора), Устод – Амир – Кулий Танбурий (танбур), Шайх Аҳмадий Қобизий (қобиз) мусиқа назариясининг катта билимдони, ўз даври мусиқа санъати вакилларининг илғори Амир Мастий Ҳиротий (қобиз), Юсуф Мавлудний датори Ҳиротий (датор), Устод Гулокий Найи Устод Абдусаттор – Қонуний, Ҳофиз Бобой Қонуний, Ҳофиз Турдий Қонуний ва бошқа халқ чолғу ижрочилари муҳим ўрин тутганлар.

Дарвиш Али ўша замоннинг буюк халқ чолғучилари ижро этган кўп қисмли, туркум мусиқий асарлар – мақомларнинг катта аҳамияти ҳақида сўз юритган. Ўрта аср Шарқ олимларининг асарларида мусиқий чолғулар, улар яратган маънавий ва маданий муҳит ҳақида тарихий маълумотлар етарли баён қилинган, аммо уларда у ёки бу халқ чолғуларининг имкониятлари ҳақида маълумот жуда оз. Рисолаларда таъкидланишича, ижрочилар айнан ўзига хос ижрочилик амалиёти асосида мусиқа назариясини ишлаб чиқишган ва чолғуларнинг мавжуд шакллари таърифлашган.

1-боб юзасидан мустақил таълим бўйича саволлар ва топшириқлар

- 1.Муסיқа ижрочилиги санъатининг маънавий ҳаётимиздаги ўрни ҳақида баён этинг?
- 2.Миллий чолғу ижрочилиги ҳақида гапириб беринг?
3. Миллий чолғу ижрочилиги ўзлаштиришда қандай талаблар мавжуд?
- 4.Муסיқа чолғуси фани машғулотлари қандай шаклда ташкил этилади?
- 5.Репертуар танлашда нималарга эътибор берилади?
- 6.Чолғу ижрочилигини ўзлаштиришда қайси тамойилга амал қилинади?
- 7.Созанда қандай билим ва касбий кўникмаларга эга бўлиши лозим?

2-боб. Қашқар рубоби тарихи

Ўзбек муסיқа санъати жуда бой ва ранг-барангдир. У қадимдан авлоддан-авлодга оғзаки тарзда устоз ва шогирд анъаналари орқали ўтиб, ўзбек халқининг бой муסיқа маданиятида салмоқли ўрин тутди. Тасвирий санъат ёдгорликлари чолғу созларнинг қадим замонданок вужудга келиб халқ орасида кенг тарқалганидан дарак беради. Ўрта аср ва ундан кейинги даврда яратилган муסיқа чолғу созларнинг ва уларда ижро этиладиган муסיқий асарлари ҳақида анчагина маълумот бор. Бу чолғунинг келиб чиқиш тарихи тўғрисида турли манбаларда турлича маълумотлар келтирилган. Жумладан, Ал-Фаробий (X аср) ўз даврининг муסיқа асбобларини тавсифлар экан, рубобда бир-биридан фарқ қиладиган ижрога эришиш мумкинлигини унинг афзалликларидан бири деб ҳисоблайди. Дарвеш Али (XVIII аср) “Муסיқа ҳақида рисола” асарида муסיқа асбобларининг тузилишини баён қилар экан, “Рубоб торли муסיқа асбоби. Ўрта Осиёда Алоуддин Муҳаммад Хоразмшоҳ (1200-1220 йиллар) даврида тарқалди. Шу даврда Хоразмшоҳ саройида тенги йўқ рубоб чалувчи уста Маҳмуд яшар эди. Рубобда бешта тор бўлиб, улардан тўрттаси ипакдан ва биттаси кумушдан эди”, - деб ёзади.

Мамлакатимиз жойлашган ҳудуд Буюк Ипак Йўлининг чорраҳасига тўғри келганлиги бу ерда турли маданиятлар ва санъатлар қоришувини таъминлаган. Ушбу ҳудудда муסיқа маданиятимизнинг ажралмас қисми бўлган чолғу

ижрочилигининг ҳам ривожланганлигини, жаҳон мусиқа маданиятида жуда кенг қўлланилаётган замонавий чолғуларнинг жуда кўп қисми биз яшаб турган ҳудуддан тарқалиб, кейинчалик бошқа халқлар томонидан янада такомиллаштирилиб, уларнинг асосий мусиқа чолғуларига айланганлигини исботловчи далиллар бор.

Ҳар бир халқнинг ўзига хос оммабоп ва сеvimли мусиқа чолғулари бўлади ва бу чолғулар мазкур халқнинг менталитетига хос оҳангларни ифодалай олганлиги учун бошқа чолғуларга қараганда кўпроқ ўрганилади. “Қашқар рубобининг асли келиб чиқиши Шарқий Туркистон (ҳозирги Хитойнинг Уйғур автоном округи) нинг Қашқар деган жойи номи билан боғлиқ бўлса-да, ўзбек миллий чолғулари ичида энг кенг тарқалган ва оммалашган чолғу ҳисобланади. Ҳозирда у бизнинг сеvimли чолғуларимиздан бири, унинг такомиллаштирилиши ва ижро услубларининг бойитилиши натижасида халқимизнинг эътиборига сазовор бўлди, мусиқа маданиятимизда ўзбек халқининг энг оммабоп чолғуларидан бирига айланди.

Мусиқани эндигина ўзлаштираётганларнинг кўпчилиги шу чолғудан фойдаланиши маълум. Қашқар рубоби жуда жарангдор ва ёқимли садога эга бўлиб, нисбатан тез ўзлаштирилиши мумкин бўлган чолғулар қаторига киради”³.

Мусиқа чолғуларининг оммалашувида алоҳида созандаларнинг ҳам хизматлари бўлади. Қашқар рубобининг оммалашувида Муҳаммадjon ва Шавкат Мирзаевлар, Феоктист Васильев, Эргаш Шукруллаев, Ари Бобохонов, Сулаймон Тахалов, Ориф Атоев, Қобил Усмонов, Тоҳир Ражабий каби бир қатор чолғучиларнинг ўзига хос ўрни бор.

Қашқар рубоби ўзининг узоқ тарихи давомида шаклан ўзгаришларга учраганлиги табиийдир. Бу ўзгаришлар эса рубобни ўргатиш жараёнига ҳам маълум даражада таъсир қилган. Бу ҳолатлар умуман анъаналарни, шунингдек ўргатишдан кейинги даврларда пайдо бўлаётган услуб, қоидалар ва шаклларни тадқиқ қилиш вазифасини олдинга суради.

³ А. Лутфуллаев. Халқ чолғуларида ўқитиш услубиёти. Т.: 2005.

Қашқар рубобида чалишни ўрганишни астойдил ният қилган шогирдга чолғу сирларини ўзлаштиришда негиз ҳисобланмиш мукаммал қоидалар мажмуаси мавжуд. Аввало, қашқар рубоби созида чалишга иштиёқ-ҳавас уйғонган, чолғунинг товуш қирраларини ўзича илғайдиган, яъни бошқача қилиб айтганда «нишона» кўрсатган қобилиятли болани ёки ўспиринни илгарилари отаси ёки яқин қариндоши устоз олдида етаклаб олиб борган. Устозга уларнинг келиш мақсади аён бўлгач, бўлғуси шогирднинг жисмоний камолотини ҳисобга олади, қайси куйлар ва санъат асарлари билан таниш эканлигини суриштиради. Устоз ўзаро суҳбатдан сўнг боланинг қобилиятини синаш мақсадида унинг рубоб пардаларини босиш орқали дастлабки товушларни ҳосил қилишини кузатади. Шундан кейин устоз боланинг шогирдликка лойиқ эканлигини билдиради. Устознинг маънавий оламига ошно бўлиб, маънавий-маърифий ва санъат соҳасига доир барча нозик диди ва фазилатларини тадрижий равишда ўзига сингдира боради. Шу йўсинда шогирд ўзининг мусиқий-нафосат оламини шакллантиради. Устозлар шогирдлари билан дастлабки учрашувларда рубоб чолғу созидаги ижрочилик имкониятлари, чолғулар орасидаги ўрни, аҳамияти, ўзининг устозлари ҳақида маълумотлар берган. Сўнгра машғулотлар вақти ва тартибини белгилаганлар.

Қашқар рубоби ҳозирги кунда бошланғич, ўрта махсус ва олий мусиқий таълимда ўрганилмоқда. Унда ижро этиладиган асарларнинг ҳам кўлами тобора ортиб, махсус ёзилган асарлар ҳам чолғучиларнинг репертуаридан жой олмоқда. Шу билан бир қаторда, қашқар рубобида ижро этувчилар сонининг янада ортиб бориши, янгидан-янги қўлланмалар ва тўпламлар чоп этилишини тақозо этмоқда.

Қашқар рубобининг тузилиши

ҚАШҚАР РУБОБИ - рубоб жуда қадимий чолғу ҳисобланади. Ўша давр рубоблари ҳозирги биз қўллаётган қашқар рубоби кўринишидан кескин фарқ қилган, лекин негизи бир-бири билан боғлиқдир. Қашқар рубоби торли чолғу мусика асбоби, медиатор билан чертиб чалинади. Ўрта асрдан бошлаб Шарқ (Эрон, Афғонистон, Ўрта Осиё) халқларида кенг тарқалган. Қашқар рубобининг узунлиги 80-100 см, чўмичсимон косаси тут ва бошқа қаттиқ дарахт ғўлачаларидан ўйиб ясалади ва устига тери қопланади. Дастаси узун, учи орқасига қайрилган бўлиб, косадан бошланадиган жойида кўчқор шохига ўхшаш 2 та гажаги мавжуд. Дастасидаги пардалари (19 тадан 24 тагача, олдин ичакдан, ҳозир металлдан қилинади.) хроматик товуш қаторни ташкил қилади. Қашқар рубобининг торлари, одатда, кварта-квинта оралиғида созланади. Диапозони 3 октавага яқин. Товуши жарангдор.

1. Қулоқлар.
2. Қашқар рубобининг бош қисми.
3. Шайтон харрак.
4. Пардалар.
5. Даста.
6. Тери.

7. Биринчи тор.
8. Иккинчи тор.
9. Учинчи тор.
10. Харрак.
11. Илмоқлар.
12. Коса.

Медиатор (Мезроб)

Қашқар рубоби торларини чертиб овоз чиқариш учун ибонит каби материаллардан медиатор (мезроб) ишлатилади. Медиатор ўнг қўлнинг бош ва кўрсаткич бармоғи билан қаттиқ сиқмасдан ушланади, бармоқлар кафтга тегмаслиги керак.

Қашқар рубобини чалишни ўрганишга киришган кишига рубобни пластмассадан ясалган медиатор билан чалиш тавсия этилади, чунки бундай медиатор билан чалганда ҳам товуш силлиқ ва майин эшитилади. Кейинчалик ибонитдан ясалган медиатор билан ижро этилади, бу медиатор билан товушни кучли ёки кучсиз чиқариш мумкин. Ибонитдан ясалган медиаторнинг бўйи 1,5 – 2 см эни 4 - 5 мм , қалинлиги эса 0,8 – 1 мм

бўлади. Медиаторнинг бир учи қиррали ва силлиқ бўлиши керак. Товушларнинг текис ва ёқимли чиқиши учун медиаторни чархлаш, силлиқлаш керак. Қашқар рубоби торларини медиатор билан чертганда ўнг қўлнинг фақат панжа қисми ҳаракат қилиши лозим. Медиаторни юқоридан пастга ёки пастдан юқорига чертганда товуш бир хил текис ва силлиқ чиқишина эришиш лозим. Қашқар рубобини чалишни ўрганишдаги дастлабки машғулотларданоқ фақат керакли торларнигина чертиб, тиниқ ва аниқ товуш чиқаришга ҳаракат қилиш лозим. Медиаторни ушлаб турган ўнг қўл рубоб харрагидан 4-6 см узоқликда бўлиши лозим, чунки медиаторни харракка яқин тутиб чертилса, рубобнинг товуши бўғиқ, ёқимсиз чиқади.

Қашқар рубобни тўғри ушлаш ва ижро этиш йўллари

Қашқар рубобини чалишга киришишдан олдин уни тўғри ушлашни ўрганиш керак . Бунинг учун қуйидаги кўрсатмаларга амал қилиш лозим:

Рубоб косасини кўкракдан сал пастрокда, ўнг қўлнинг билаги орасида қаттиқ сиқмасдан ушлаш керак.

Рубоб дастасини чап қўлнинг бош ва биринчи бармоғи орасида эркин тутиш лозим.

Рубоб дастаси ушланган пайтда қўлнинг бош бармоғи иккинчи бармоқнинг рўпарасида туриши шарт. Акс ҳолда учинчи ва тўртинчи бармоқларнинг пардалари босиши қийинлашади. Рубобда куй ижро қилинганда бармоқлар пардадан узоқлашмаслиги зарур. Бармоқлар баланд кўтарилса, тез темпли мусиқа асарларини ижро қилиш қийин бўлади. Рубоб ўрганишдаги дастлабки машғулотларда қўллар тез чарчаб қолиши мумкин. Бундай ҳолда қўлларни пастга тушириб, уларга бироз дам бериш керак агар бу қоидага риоя қилинса, кейинчалик ижрочининг қўллари чарчамайдиган бўлади.

Рубобда якка ижро этганда тик туриш ва гавдани тўғри тутиш лозим. Рубобнинг кулоқлар ўрнатилган қисми ижрочининг елкаси билан баробар туриши керак. Ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестрида, ансамблда ўтириб ижро этилади. Бу вақтда ижрочи стулга суянмасдан ўтириши ва унинг чап оёғи бир оз олдинда туриши шарт.

Қашқар рубобини созлаш

Қашқар рубоби ижрочилигида соз жуда катта аҳамиятга эга бўлиб, ижро этилаётган асарнинг сифатли эшитилиши, ижрочининг маҳорати, эшитиш қобиляти, мусиканинг ритмини ҳис қилиши талаб этилади.

Рубобнинг биринчи жуфт тори ЛЯ товушига мослаб соزلанади.

Рубобнинг иккинчи жуфт торини МИ товушига созлаш учун бу торлар биринчи жуфт торларнинг еттинчи пардасига октава ҳолида мосланиши керак бўлади.

Рубобнинг учинчи тори икки хил соزلанади:

1. Кварта (4) га созламоқчи бўлсангиз, СИ нотасига созлаш керак. Бунда иккинчи торни биринчи торга қандай мосланган бўлса, учинчи торни ҳам иккинчи торга шундай мослаб соزلанади.

2. Учинчи торни квинта (5) га созламоқчи бўлсангиз, у ҳолда уни ЛЯ нотасига созлаш керак, яъни биринчи жуфт торнинг жарангига бир октава паст қилиб созлаш керак бўлади.

Қашқар рубоби ижрочилигига хос зарблар

Қашқар рубоби ижрочилигида медиатор билан пастга ва юқорига уриладиган зарблар ёрдамида товуш ҳосил қилинади.

Бу зарбларни турли хил усулларида фойдаланиш мумкин, улар қуйидаги номлар билан аталади:

Якка зарб - товуш ҳосил қилишнинг энг оддий усули бўлиб, рубоб торларини пастга ёки юқорига зарб бериш билан амалга оширилади. Якка зарб қўлни юқоридан пасга ҳаракатлантириб зарб бериш усули билан бажарилади, бу ҳолда нота устига (п) белгиси қўйилади. Худди шундай пастдан юқорига қарата зарб бериб товуш ҳосил қилиниши (v) белгиси билан белгиланади. Бу усуллардан асосан ўргатишнинг дастлабки босқичида фойдаланилади.

Мисол :1.

Қўш зарб - пастки ва юқори зарбларни бирин-кетин, бир текисда уриб чалинишига айтилади.

Мисол:2.

Билак зарб - Ўнг қўл панжасининг барча торлар бўйлаб юқоридан пастга йўналтирилган сирғанма ҳаракати билан мазкур ижро усули амалга оширилади. Билак зарб усулини ижро этишда медитор билан барча торларда бир текисда ижро этилади.

Бу белги нота олдида тўлқинсимон тик чизиқ билан белгиланади.

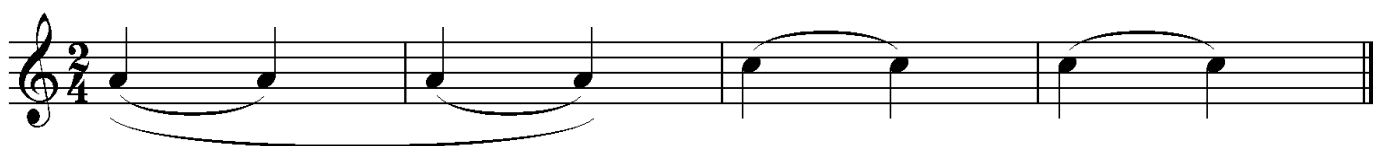
Рубоб чолғусини уч хил созланишини ҳисобга олиб, мазкур созларда билак зарб усулини қўлланишини нота мисоллари ёрдамида келтирамиз.

Мисол:3.

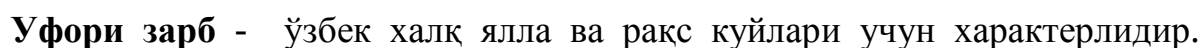

Тремоло (рез) – рубоб торларида медиаторни пастга ҳамда юқорига жуда тез ва кетма-кет алмашувидан иборат бўлиб, товушларни бир-бирига боғлаб (узлуксиз) ижро этиш усулидир. Тремоло рубоб ижросининг асосий усулларида ҳисобланиб, у оҳангдор ва мунгли характердаги асарларда фойдаланилади.

Мисол:4.

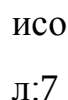
Тескари зарб - ўзига хос «синкопа»ли ритм характерига эга. У медиатор билан бир томон (паст)га зарб беришнинг иккинчи чорагига қатъий риоя қилиш ва бир йўналишдаги зарбларнинг охирги чорагининг саккиздан учини бирлаштирилиши натижасида ҳосил бўлади. Яъни 1,3,4,6,7,- зарблар пастга, 2,5,8- зарблар юқорига қаратиб берилади. Бу ўринда қўш зарбнинг жойи (нохун билан пастга ва юқорига бўлган бир текис ҳаракат) ўзгаради ва 1,4,7- товушлар урғу билан ижро этилади. Урғу зарблар устидаги «>» белгиси билан белгиланади. Мисол:5.

Мисол:6.

M

Мисол:8

2-боб юзасидан мустақил таълим бўйича саволлар ва топшириқлар

1. Миллий чолғу ижрочилигининг тарихи ҳақида.
2. Ўрта Осиёда X-XII асрларда яшаб ижод қилган олимларнинг фикрлари.
3. Қашқар рубобининг мусиқа чолғуси сифатида ўз имкониятлари.
4. Қашқар рубобининг қадимийлиги тўғрисида.
5. Қашқар рубобининг тузилиши.
6. Қашқар рубобининг Ўзбекистонда кенг тарқалишига М. Мирзаевнинг қўшган ҳиссаси.
7. Қашқар рубоби ижрочилигида зарблар.

3-боб. АСАРЛАРГА ҚИСҚАЧА ШАРҲ

Қалабанди – Хоразм халқ куйи бўлиб⁴, куй до мажорда ёзилган. Қашқар рубобига мослаб ҳамда созандага ижро имконияти қулай бўлиши ҳисобга олиниб, соль мажор тоналлигига транцпозиция қилинди. Қалабанди куйининг I-қисми такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда ижро этилади. Асарда (аппликатура) чолғу пардаларига бармоқларни тўғри жойлашуви, матндаги чоракталиқ ноталарни кўрсатилган белгиларга қараб ижро этиш керак. Динамик белгиларга эътибор бериб ижро этиш зарур.

Qalabandi

Allegretto

Xalq kuyi

The musical score for "Qalabandi" is written in 2/4 time and the key of D major (one sharp). It consists of five staves of music. Fingerings are indicated by numbers 1-4 above notes. Dynamics include *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), and *mp* (mezzo-piano). The piece ends with a double bar line.

⁴ Ўзбек халқ мусиқаси. VII том. 430 -бет

Қалабанди II – Хоразм халқ куйи⁵, куй до мажорда ёзилган бўлиб, соль мажор тоналлигига транцпозиция қилинди. Қалабанди II куйи такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда ижро этилади. Куй қашқар рубобида жарангдор эшитилади. Созанда куйни ижро этиш давомида такт ва синкопалар саналишига эътиборини қаратиши керак бўлади. Динамик белгиларга ҳам эътибор бериб ижро этиш зарур.

Qalabandi II

Allegretto

Xalq kuyi

The musical score for "Qalabandi II" is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of seven staves of music. The first staff begins with a treble clef and a forte (f) dynamic. The second staff is marked mezzo-forte (mf). The third staff is also marked mezzo-forte (mf). The fourth staff is marked forte (f). The fifth staff is marked forte (f). The sixth staff is marked mezzo-forte (mf). The seventh staff is marked mezzo-forte (mf). The score includes various musical notations such as eighth notes, sixteenth notes, and rests, along with fingerings (1, 2, 3, 4) and dynamics (f, mf).

⁵ Ўзбек халқ мусиқаси. VII том. 431 -бет

Қалабанди III – Хоразм халқ куйи⁶, куй до мажорда ёзилган бўлиб, соль мажор тоналлигига транцпозиция қилинди. Қалабанди III куйи такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда ижро этилади. Асарни ижро этиш давомида бармоқларни (аппликатура) чолғу пардаларига тўғри қўйиб, такт саноғи, динамик белгиларга созанда куй давомида эътибор бериши лозим.

Qalabadi III

Allegretto

Xalq kyui

The musical score for "Qalabadi III" is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of seven staves of music. The first staff begins with a forte (*f*) dynamic. The second staff is marked mezzo-forte (*mf*). The third staff is marked mezzo-piano (*mp*). The fourth staff is marked forte (*f*). The fifth staff is marked mezzo-forte (*mf*). The sixth staff is marked mezzo-forte (*mf*). The seventh staff is marked mezzo-forte (*mf*). The score includes various musical notations such as eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings. Fingering numbers (1-4) are provided for many notes. The piece ends with a double bar line and a repeat sign.

⁶ Ўзбек халқ мусиқаси. VII том. 432 -бет

Уфори-қалабанди - Хоразм халқ куйи⁷, куй ля минор тоналлигида ёзилган бўлиб, кашқар рубобига мослаб соль мажор тоналлигига транспозиция қилинди. Уфори-қалабанди куйи такт ўлчови 6/8 бўлиб, тезроқ ижро этилади. Нуктали ноталарни ўзлаштиришда, билим ва кўникмалар ҳосил қилишга ёрдам беради. Асар кашқар рубобига мослиги, жарандорлигини ҳисобга олиб, ижрода юқори маҳорат талаб қилинади. Штрихлар (зарблар)га эътибор бериб, триол устида ишлаш лозим.

Ufori qalabandi

Allegretto

Xalq kuyi

⁷ Ўзбек халқ мусикаси. VII том. 433 -бет

2

2

2 1 4 2 1 4 1 2 4 1 2 4

2 1 4 2 1 3 4 3 1

2 1 1 2 1 2 4

4 3 1 3

1. 2.

Уфор - Хоразм халқ куйи⁸, Уфор куйи ля минорда ёзилган бўлиб, асар кашқар рубоби учун мослаштирилган. Такт ўлчови 6/8 бўлиб, тезроқ, енгил ижро қилинади. Бунда асосан штрихлар (зарблар) ўзгариб туради. Бу албатта ижрочининг ўнг қўл маҳорати, резнинг майинлиги, ўнг қўл ҳаракати чап қўл ҳаракатига мос келиши мақсадга мувофиқ. Асар уфори зарбни ўзлаштиришга ёрдам беради.

Ufor

Allegro

Xalq kuyi

The musical score for 'Ufor' is written in 6/8 time and consists of six staves. The first staff begins with a forte (*f*) dynamic and includes fingerings (2, 1, 4, 2, 1) and accents (V). The second staff features a piano (*p*) dynamic. The third and fourth staves continue the melodic and rhythmic development. The fifth staff includes a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The sixth staff concludes the piece with a final cadence. Fingerings are indicated by numbers 1-4 above the notes, and accents are marked with 'V'.

⁸ Ўзбек халқ мусиқаси. VII том. 448 -бет.

Қайдадур билмам нигорим - Хоразм халқ кўшиғи бўлиб, асар номи кўшиқнинг шеър матнидан олинган⁹. “Қайдадур билмам нигорим” куйи ля минорда ёзилган, такт ўлчови 6/8 бўлиб, ўртача тезликда, енгил ижро этилади. Асар қашқар рубобига мосланиб, динамик белгилар, куй ритми, штрихлар (зарблар)га эътибор бериб ижро этилади.

Qaydadur bilmam dildorim

Allegro

Xalq kuyi

⁹ Лутфуллаев Х. “Фольклор якка кўшиқ ижрочилиги” китоби. 73- бет.

Олма пишганда келинг - Хоразм халқ қўшиғи бўлиб, шу асосида нотага олинган. “Олма пишганда келинг” куйи ля мажорда ёзилган, такт ўлчови 6/8 бўлиб, жонли ўйноқи тарзда ижро этилади. Штрихлар (зарблар)га эътибор бериб, динамик белгилар асосида ижро этиш мақсадга мувофиқ. Асар кашқар рубобига жуда мос, ижро этиш усуллари қулай.

Olma pishganga keling

Allegro

Xalq kuyi

The musical score is written for a single melodic line in 6/8 time, featuring six staves of music. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 6/8. The score includes various dynamics and fingerings:

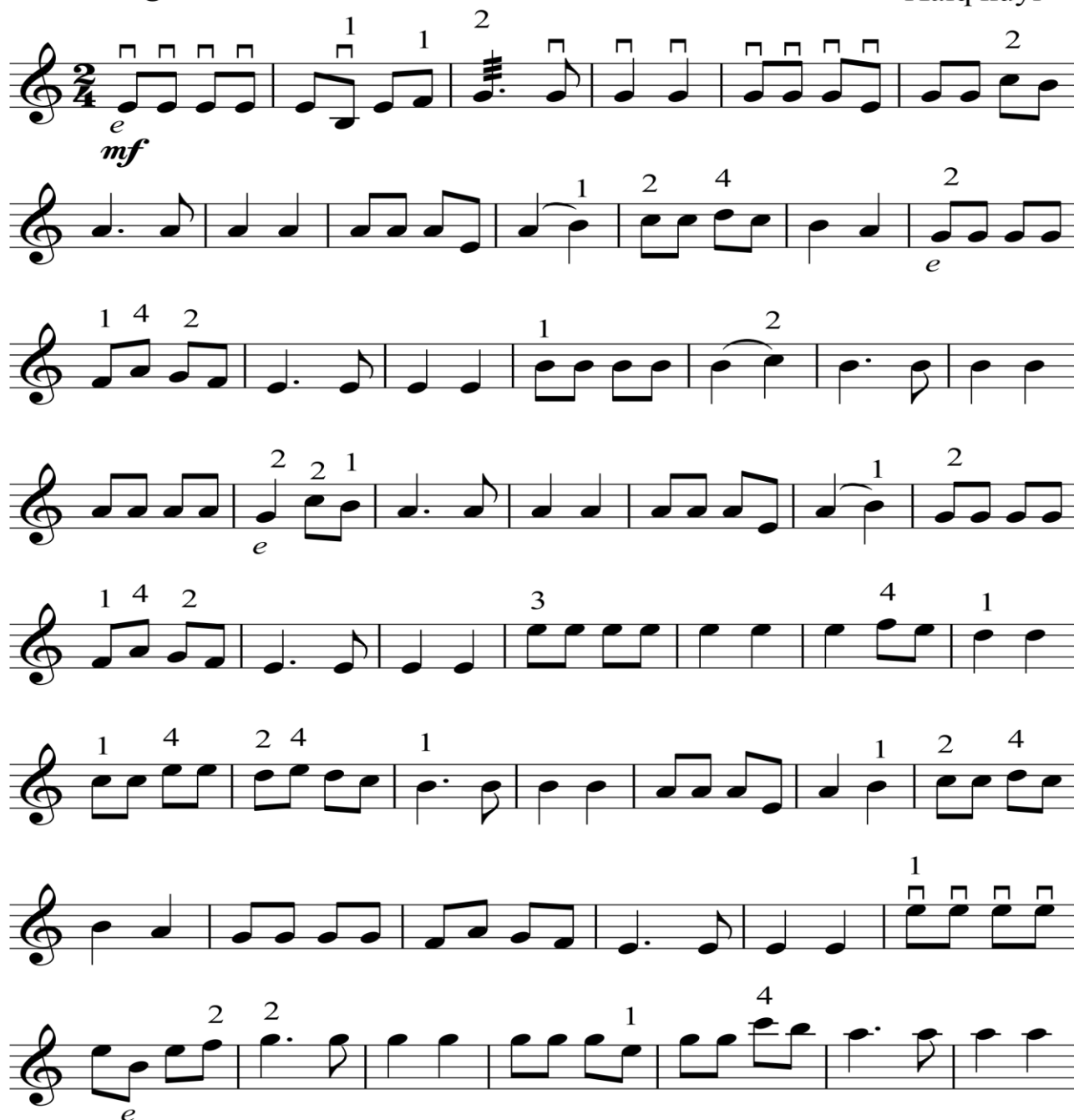
- Staff 1:** Starts with a forte (f) dynamic and a piano (p) marking. It includes fingerings 1 3 4 3 1 and 2 4. The staff ends with a repeat sign.
- Staff 2:** Continues the melody with fingerings 1 3 4 3 1 and 1 2 4. It includes a forte (f) dynamic marking.
- Staff 3:** Features fingerings 1 2 4 and 2 4. It includes a mezzo-forte (mf) dynamic marking.
- Staff 4:** Includes fingerings 1 3 4 3 1 and 2 4. It includes a mezzo-forte (mf) dynamic marking.
- Staff 5:** Features fingerings 1 3 4 3 1 and 1 3 4 3 1. It includes a forte (f) dynamic and a piano (p) marking.
- Staff 6:** Ends the piece with fingerings 2 4 and 1 3 4 3 1. It includes a mezzo-forte (mf) dynamic marking.

Сурнай ўйини - Хоразм халқ куйи¹⁰, Сурнай ўйини куйи до мажорда ёзилган бўлиб, такт ўлчови 2/4 саналиши билан тезроқ, чакқонроқ ва енгил ижро этилади, ўз номига муносиб ва жарангдор эшитилади. Асарда (аппликатура) чолғу пардаларига бармоқларнинг тўғри жойлашуви, иккинчи симдан биринчи симга ўтиш жараёнларида эътибор бериб, матндаги чоракталик ноталарни, кўрсатилган белгилар асосида, динамик белгиларга эътибор бериб ижро этилади.

Surnay o'yini

Allegro

Xalq kuyi

¹⁰ Ўзбек халқ муסיқаси . VII том. 446- бет.

2

1 1 2 4 2 1 4

3 2 1

1 1 2 4 2

1 4 4

1 4 2 4 e

2 1 4 2 e

Ганжи қорабоғ -- Хоразм халқ куйи бўлиб¹¹ ми минорда ёзилган, такт ўлчови 3/8, тезроқ, енгил ижро қилинади. Асар қашқар рубобига мос, ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Юқори ижро маҳорати талаб қилинади. Штрихлар (зарблар) ва динамик белгиларга эътибор бериб ижро этилади.

Ganji qorabog'

Allegro

Xalq kuy

The musical score for 'Ganji qorabog' is written in 3/8 time and consists of five staves. The key signature is one sharp (F#). The tempo is marked 'Allegro' and the style is 'Xalq kuy'. The score includes various musical notations such as eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings like 'mf' (mezzo-forte). Fingerings are indicated by numbers 1 through 4 above the notes. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp. The second staff continues the melody with a 'mf' marking. The third staff also features a 'mf' marking. The fourth and fifth staves complete the piece, with the fifth staff ending with a double bar line and repeat dots.

¹¹ Ўзбек халқ мусиқаси. VII том. 444- бет.

Уфори ганжи қорабоғ - Хоразм халқ куйи бўлиб¹² ми минорда ёзилган, такт ўлчови 6/8, тезроқ, енгил ижро қилинади. Асар кашқар рубобига мослаб, ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Юқори ижро маҳорати талаб қилинади. Созанда куйни ижро этиш давомида такт ва синкопалар саналишига, динамик белгиларга эътибор бериб ижро қилиши лозим.

Ufori ganji qorabog'

Allegro

Xalq kuyi

¹² Ўзбек халқ мусиқаси. VII том. 445- бет.

Қаринаво - Хоразм халқ куйи бўлиб¹³, куй ре минорда ёзилган. Қашқар рубобига мослаб ҳамда созандага ижро имконияти қулай бўлишини ҳисобга олиб, соль мажор тоналлигига транспозиция қилинди. Қаринаво куйи такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда, енгил ижро этилади. Асар қашқар рубобига мосланиб, штрихлар (зарблар), динамик белгиларга эътибор бериб ижро этилади.

Qari navo

Moderato

Xalq kuyi

The musical score for 'Qari navo' is written in 2/4 time and the key of D major (two sharps). It consists of seven staves of music. The piece begins with a forte (*f*) dynamic and a piano (*p*) dynamic marking. It features various musical notations including eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings such as *f*, *p*, *mp*, and *fp*. Fingering numbers (1, 2, 3, 4) and breath marks (V) are also present throughout the piece.

¹³ Ўзбек халқ мусикаси. VII том. 428- бет.

2

This musical score is for the song "The Rose Tree" in G major. It is written for a piano and a violin. The piano part is in 3/4 time and consists of seven staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two sharps (F# and C#), and a common time signature. The melody is marked with a mezzo-piano (*mp*) dynamic. The second staff starts with a repeat sign and a forte (*f*) dynamic. The third staff continues the melody with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The fourth staff features a piano (*p*) dynamic. The fifth staff also has a piano (*p*) dynamic. The sixth staff is marked with a forte (*f*) dynamic. The seventh staff concludes the piece with a repeat sign and a piano (*p*) dynamic. The violin part is written on a single staff at the bottom, starting with a treble clef and a key signature of two sharps. It begins with a first ending bracket and a second ending bracket, both marked with a piano (*p*) dynamic. The piece ends with a double bar line.

Бойсун мавриги - Ўзбек халқ куйи бўлиб¹⁴, куй ре минорда ёзилган. Бойсун мавриги куйи такт ўлчови 6/8, ўртача тезликда, енгил ижро этилади. Асар кашкар рубобига жуда мос ва жарангдорлиги ҳисобга олинган, динамик белгилар, штрихларга эътибор бериб, ижро этилади.

Boysun mavrigi

Allegretto

Uzbek.xalq kuyi

The musical score for 'Boysun mavrigi' is written in 6/8 time and consists of eight staves. The key signature has one flat (B-flat). The score includes various dynamics: *f* (forte), *mf* (mezzo-forte), and *p* (piano). Fingerings are indicated by numbers 1-4 above notes, and breath marks (V) are placed above specific notes. The score begins with a treble clef and a 6/8 time signature. The first staff starts with a quarter rest followed by eighth notes. The second staff has a repeat sign. The third staff begins with a quarter rest. The fourth staff continues the melody. The fifth staff also begins with a quarter rest. The sixth staff has a repeat sign. The seventh staff starts with a quarter note. The eighth staff begins with a piano (*p*) dynamic and a half note. The score concludes with a final cadence.

¹⁴ Жумаев С. "Созлар садоси" китоби. 89- бет.

2

The musical score is written for a single melodic line in G major (one sharp). It consists of seven staves of music. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp. The music is written in a single melodic line. Fingerings are indicated by numbers 1-4 above notes. Dynamics include piano (*p*) and forte (*f*). The piece ends with a double bar line and a repeat sign.

Staff 1: *p*

Staff 2: *f*

Staff 3: *p*

Staff 4: *p*

Staff 5: *p*

Staff 6: *f*

Staff 7: *f*

Лолачага ишим бор - Ўзбек халқ кўшиғи бўлиб¹⁵ нотага олинган. “Лолачага ишим бор” куйи ре мажор тоналлигида, такт ўлчови 6/8 бўлиб, ўртача тезликда, енгил, ўйноқи усулда ижро этилади. Асар қашқар рубобида жарангдор эшитилади. Куй давомида созанда такт саноғи, штрихлар, динамик белгиларга эътибор бериб ижро этиши талаб қилинади.

Lolachaga ishim bor

Allegretto

Xalq kuyi

¹⁵ Тошматов Ў “Фольклор кўшиқлари” китоби. 20- бет.

Воҳай бола - Ўзбек халқ куйи¹⁶ фа мажор тоналлигида бўлиб, такт ўлчови 6/8, ўртача тезликда ижро этилади. Асар қашқар рубоби учун мослаштирилган, бармоқларни (аппликатура) тўғри қўйилиб, такт саноғига, синкопаларни тўғри саналишига эътибор қаратиш зарур.

Vohay bola

Allegro

Xalq kuyi

The musical score for "Vohay bola" is written in 6/8 time and consists of five staves. The key signature has one flat (B-flat). The score includes various dynamics and fingerings:

- Staff 1:** Starts with a forte (*f*) dynamic. It features several triplet markings (1 3 3 and 3 1) and a fermata over a quarter note.
- Staff 2:** Continues the melody with a forte (*f*) dynamic, followed by a piano (*p*) section marked *f (p)*, and then a mezzo-forte (*mf*) section.
- Staff 3:** Features a piano (*p*) dynamic section with a fermata over a quarter note.
- Staff 4:** Continues the melody with a piano (*p*) dynamic.
- Staff 5:** Ends with a forte (*f*) dynamic, followed by a mezzo-forte (*mf*) section, and concludes with a first and second ending marked 1. and 2.

¹⁶ Умаров Ш. Фольклор чолғу ижрочилиги. 24 бет

Келгин ёр ўйнайлик - Ўзбек халқ кўшиғи бўлиб¹⁷, “Келгин ёр ўйнайлик” кўшиғи асосида нотага олинган. Куй ля минор тоналлигида бўлиб, такт ўлчови 2/4 ўртача тезликда, енгил ижро этилади. Асар кашқар рубобига мосланиб, ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Штрихларга ва динамик белгиларга эътибор бериб ижро этилади.

Kelgin yor o'ynaylik

Allegretto

Xalq kuyi

The musical score is written for a single melodic line in 2/4 time. It consists of four staves. The first staff begins with a forte (*f*) dynamic and includes fingerings (3, 4, 1, 1, 4, 2, 4, 2, 1, 1) and accents. The second and third staves are marked *mf (p)*. The fourth staff includes first and second endings. The piece concludes with a final note and a repeat sign.

¹⁷ Тошматов Ў. Фольклор кўшиқлари. 50-бет.

Жим-жим така-така - Ўзбек халқ куйи¹⁸ такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда берилган. Асар қашқар рубобига мос, динамик белгиларига эътибор бериб ижро этилиши талаб қилинади.

Jim-lim taka-taka

Allegretto

Xalq kuyi

¹⁸ Умаров Ш. Фольклор чолғу ижрочилиги. 11- бет

Якку-як - Ўзбек халқ кўшиғи¹⁹, асарнинг номи кўшиқнинг шеър матнидан олинган бўлиб, байрам ва маросимларда ижро этилади. “Якку-як” кўшиғи асосида нотага олинган бўлиб, си минор тоналлигида ёзилган. Куйининг такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда берилган. Асар кашқар рубоби учун мослаштирилган, бармоқлар (аппликатура)ни тўғри қўйиб, такт саноғи, динамик белгилар, штрихларга эътибор бериб ижро этилади.

Ҳақ-қу ҳақ

Allegretto

Xalq kuyi

The musical score is written for a single melodic line in 2/4 time, key of D major (one sharp). It consists of five staves. The first staff begins with a *mf* dynamic and includes fingering numbers 2 and 1 above the first two notes. The second staff starts with a *f* dynamic. The third staff begins with a *p* dynamic. The fourth staff starts with a *f* dynamic. The fifth staff begins with a *mf* dynamic. The score includes various fingering numbers (1-4) and rests throughout.

¹⁹ Тошматов Ў. Фольклор кўшиқлари. 59- бет.

Кайвони - Ўзбек халқ кўшиғи бўлиб²⁰, содда ва ўзига жалб этадиган кўшиқлардан биридир. Шу асосда бу кўшиқ нотага олинган. Куй ми минорда ёзилган. Қашқар рубобига мослаб ҳамда созандага ижро имконияти қулай бўлишини ҳисобга олиб, ля минор тоналлигига транспозиция қилинди. Куйининг такт ўлчови 6/8 бўлиб, тезроқ ижро этилади. Асарда (аппликатура) чолғу пардаларига бармоқлар тўғри жойлашуви, матндаги ноталарда кўрсатилган белгиларга риоя қилиб ижро этилади.

Kayvoni

Allegro

Xalq kuyi

The musical score for "Kayvoni" is written in 6/8 time and consists of six staves. The key signature is one flat (B-flat), and the tempo is marked "Allegro". The score includes various dynamics such as *mf* (mezzo-forte) and *p* (piano), and is annotated with fingerings (1-4) and slurs. The piece begins with a *mf* dynamic and a series of eighth and sixteenth notes. It features several repeat signs and a key signature change to two flats (B-flat and E-flat) in the middle section. The score concludes with a final cadence.

²⁰ Тошматов Ў. Фольклор кўшиқлари. 131- бет.

Ҳа дурси - Ўзбек халқ кўшиғи бўлиб²¹, асарнинг номи кўшиқнинг шеър матнидан олинган. “Ҳа дурси” кўшиғи асосида нотага олинган. Куй ля минор тоналлигида, такт ўлчови 6/8, ўртача тезликда, енгил ижро этилади. Асар давомида штрихларга эътибор бериб, созандага ижро имконияти қулай бўлиши ҳисобга олинган. Такрорланган қисмларида аппликатура берилмаганлиги ўрганувчини мустақил ишлашга ундайди.

HA DURSI

Allegro

Xalq kuyi

²¹ Тошматов Ў. Фольклор кўшиқлари. 43-бет.

О зан-зан - Ўзбек халқ кўшиғи бўлиб²², “О зан-зан” кўшиғи асосида нотага олинган. Куй ля минор тоналлигида, такт ўлчови 6/8, ўртача тезликда, енгил ижро этилади. Асар кашқар рубоби учун мослаштирилган бўлиб, такт саноғига, тўғри саналишига, динамик белгилар, штрихларга эътибор бериб, ижро этилади.

O zan-zan

Allegro

Xalq kuyi

²² Тошматов Ў. Фольклор кўшиқлари. Т.: 35-бет.

Қани-қани қанией - Ўзбек халқ кўшиғи бўлиб²³, “Қани-қани қанией” кўшиғининг чолғу йўналишидан олинган. Куй ми минорда ёзилган. Қашқар рубобига мослаб ҳамда созандага ижро имконияти қулай бўлиши ҳисобга олиниб, ля минор тоналлигига транспозиция қилинди. Куйнинг такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда, енгил ижро этилади. Асар қашқар рубобига мосланиб, ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Штрихларга ва динамик белгиларга эътибор бериб ижро этилади.

Qani,qani,qaniyey

Allegretto

Xalq kuyi

The musical score is written in 2/4 time and consists of seven staves. It includes various dynamics such as *f* (forte), *mp* (mezzo-piano), and *p* (piano). Fingerings are indicated by numbers 1-4 above notes. The score includes a section labeled "doira usuli" with a key signature change to one flat. The piece concludes with a double bar line.

²³ Тошматов Ў. Фольклор кўшиқлари. 126- бет.

Бибигул - Қорақалпоқ халқ куйи²⁴. “Бибигул” куйининг такт ўлчови 6/8 бўлиб, тезроқ ижро этилади. Асар қашқар рубоби учун мослаштирилган бўлиб, бармоқларни (аппликатура)ни тўғри қўйиб, такт саноғи, динамик белгилар, штрихларга эътибор бериб, ижро этилади.

Bibigul

Allegro

Qoraqalpoq xalq kuyi

The musical score for "Bibigul" is written in 6/8 time and consists of six staves. The tempo is marked **Allegro**. The score includes various dynamics: **f** (forte), **p** (piano), and **mf** (mezzo-forte). Fingerings are indicated by numbers 1-4 above the notes. The piece begins with a **f** dynamic and a series of eighth notes. It features several repeat signs and a key signature change to one flat (B-flat) in the fourth staff. The score concludes with a final double bar line.

²⁴ Умаров Ш. Фольклор чолғу ижрочилиги. 8- бет

Қиз мноим - Қорақалпоқ халқ куйи²⁵. “Қиз мноим” кўшиғи ми минорда ёзилган бўлиб, қашқар рубобига мослаб ля мажор тоналлигига транспозиция қилинди. Куйнинг такт ўлчови 3/8 бўлиб, вальс усулида ижро қилинади. Асар қашқар рубоби ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олиниб, такт саноғи тўғри саналишига эътибор бериб ижро этиш талаб қилинади.

Qiz mnoim

Tempo di valse

Qora qalpoq xalq kuyi

The musical score for "Qiz mnoim" is written in 3/8 time and D major. It features a single melodic line with various ornaments (accents and slurs) and dynamic markings. The score is divided into five staves. The first staff begins with a treble clef, key signature of two sharps (F# and C#), and a 3/8 time signature. It contains a melody with various ornaments (accents and slurs) and dynamic markings *f (p)* and *mf*. The second staff continues the melody. The third staff also continues the melody. The fourth staff begins with a *rit.* (ritardando) marking and a '2' indicating a second ending. The fifth staff shows two endings, labeled '1.' and '2.', with repeat signs. The key signature remains D major throughout.

²⁵ Қорақалпоқ халқ наамалари VIII том 83-бет.

Бозатау - Қорақалпоқ халқ куйи²⁶. “Бозатау” куйи ля минорда ёзилган бўлиб, асарни қашқар рубоби ижро имкониятлари, жарандорлиги ҳисобга олиниб ёзилган. “Бозатау” куйи такт ўлчови 2/4 бўлиб, тезроқ, чакконроқ ва енгил ижро этилади. Созанда куйни ижро этиш давомида такт саноғига ва синкопалар саналишига, динамик белгиларга эътибор бериб ижро этиши лозим.

Bozatau

Allegro

Qoraqalpoq xalq kuyi

²⁶ Қорақалпоқ халқ намалари VIII том. 78- бет.

Баҳор ўйини - Қорақалпоқ халқ куйи²⁷. “Баҳор ўйини” куйи фа мажорда ёзилган бўлиб, асар қашқар рубобига мосланиб, ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Куйнинг такт ўлчови 2/4 бўлиб, ўртача тезликда ижро қилинади. Асар қашқар рубоби ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Созанда куй давомида тўғри саналишига эътибор бериши лозим.

Bahor o`yini

Allegro

Qoraqalpoq xalq kuyi

²⁷ Қорақалпоқ халқ навалари VIII том. 324- бет.

Шодлик сози - Қорақалпоқ халқ куйи²⁸. “Шодлик сози” куйи фа мажорда ёзилган бўлиб, асар қашқар рубоби ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. “Шодлик сози” куйининг такт ўлчови 2/4 бўлиб, тезроқ ижро этилади. Асар ижро пайтида тордан – торга ўтиш жойлари созандага ноқулайлик туғдиради. Уни енгил ижро этиш учун кўпроқ машқ қилиш талаб этилади.

Shodlik sozi

Allegro

Qoraqalpoq xalq kuyi

²⁸ Қорақалпоқ халқ намалари VIII том. 321- бет.

Суйган ёр - Қорақалпоқ халқ куйи²⁹. “Шодлик сози” куйи ре мажорда ёзилган бўлиб, кашқар рубобига ижро имкониятларидан келиб чиқиб, соль минор тоналлигига транспозиция қилинди. “Суйган ёр” куйининг такт ўлчови 3/4 бўлиб, ўртача тезликда, енгил, ўйноқи тарзда ижро этилади. Асар кашқар рубобига мос, динамик белгиларига эътибор бериб ижро этилади.

Suygen yor

Allegro Qoraqalpoq xalq kuyi

²⁹ Қорақалпоқ халқ намалари VIII том. 395- бет.

Терма - Қорақалпоқ халқ куйи³⁰. “Терма” куйи ля минорда ёзилган бўлиб, асар кашқар рубобига мослаб, ижро имкониятлари, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Куйнинг такт ўлчови 2/4 саналиши билан, тезроқ, чакқонроқ ва енгил ижро этилса, ўз номига муносиб ва жарангдор эшитилади. Қорақалпоқ термалари чолғу йўллари кўрсатилган. Асарда (аппликатура) чолғу пардаларига бармоқларнинг тўғри жойлашуви кўрсатилган белгиларга қараб ижро этилади.

Terma

Allegro

Qoraqalpoq xalq kuyi

³⁰ Қорақалпоқ халқ намалари VIII том. 320- бет.

Наманганнинг олмаси - Ўзбек халқ куйи³¹. “Наманганнинг олмаси” кўшиқғи асосида нотага олинган. “Наманганни олмаси” куйи ля мажор тоналлигида бўлиб, такт ўлчови 2/4, ўртача тезликда ижро этилади. Асарни ижро этиш давомида бармоқларни тўғри қўйиб, такт саноғига, синкопаларни тўғри саналишига эътибор бериб ижро этилади.

Namanganni olmasi

Allegretto

Uzbek xalq kuyi

The musical score for "Namanganni olmasi" is written in 2/4 time and D major. It consists of four staves. The first staff begins with a forte (*f*) dynamic and features several fingerings: 2, 1 2 4, 2 4 2 1 1, 1, 2, 4 2, 1, 1 3 1. The second staff starts with a forte (*f*) dynamic and includes a mezzo-piano (*mp*) section. The third staff concludes with a forte (*f*) dynamic. The fourth staff contains first and second endings and ends with a piano (*p*) dynamic. The score is annotated with various musical symbols such as slurs, accents, and repeat signs.

³¹ Умаров Ш. Фольклор чолғу ижрочилиги. 19- бет

Тановар - Ўзбек халқ куйи³². “Тановар” куйи ре минорда ёзилган бўлиб, соль мажор тоналлигига транспозиция қилинди. “Тановар” куйининг такт ўлчови 4/4 бўлиб, енгил, ўйноқи усулда берилган. Асар кашқар рубобига мосланиб, созанда учун ижро имконияти қулай бўлиши ҳисобга олинган. Асарда (аппликатура) чолғу пардаларига бармоқлар тўғри жойлашуви, матнда кўрсатилган белгиларга риоя этган ҳолда ижро қилинади.

Tanovar

Moderato

Xalq kuyi

The musical score for "Tanovar" is written in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of seven staves of music. The tempo is marked "Moderato". The piece is identified as "Xalq kuyi". Fingerings are indicated by numbers 1-4 above notes. Dynamics include *mp* (mezzo-piano), *f* (forte), and *mf* (mezzo-forte). The score features various rhythmic patterns and melodic lines typical of Uzbek folk music.

³² Ўзбек халқ мусикаси I том 144 -бет.

Three staves of musical notation in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The first staff contains eighth-note patterns with fingerings 1 and 1. The second staff continues with eighth-note patterns and fingerings 1 2 4 1, 4, 3, 1 1 3, and a forte (*f*) dynamic marking. The third staff contains eighth-note patterns with fingerings 1 4 2 1 1, 2, and 1.

2

Three staves of musical notation in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The first staff begins with a repeat sign and contains eighth-note patterns. The second staff contains eighth-note patterns. The third staff contains a first ending (1.) and a second ending (2.) with a repeat sign.

Азим дарё - Ўзбек халқ куйи³³. “Азим дарё” куйи минор тоналлигида бўлиб, такт ўлчови 4/4, енгил, ўйноқи усулда берилган. Асар кашқар рубобига мосланиб, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Созанда куй давомида такт саноғи тўғри саналишига эътибор бериб ижро этиши талаб қилинади.

Azim daryo

Moderate

O'zbek xalq kuyi

The musical score for "Azim daryo" is written in 4/4 time with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked "Moderate". The score consists of seven staves of music. Dynamics include *mf* (mezzo-forte), *p* (piano), and *f* (forte). Fingering is indicated by numbers 1 through 4 above the notes. The piece begins with a *mf* dynamic and a series of eighth and sixteenth notes. It features several measures with triplets and repeated rhythmic patterns. The score concludes with a double bar line and a final chord.

³³ Умаров Ш. Фольклор чолғу ижрочилиги. 26- бет

Ялли жоним - Ўзбек халқ куйи³⁴. “Ялли жоним” куйи ля минор тоналлигида бўлиб, такт ўлчови 6/8, енгил, ўйноқи усулда берилган. Асар қашқар рубоби жарангдорлигини ҳисобга олиб ёзилган. Созанда куй давомида такт саноғининг тўғри саналишига эътибор бериши лозим.

Yalli jonim yalli

Moderato

Xalq kuyi

The musical score is written for a single melodic line in 6/8 time. It consists of eight staves of music. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 6/8. The score includes various dynamics: *f* (forte) at the beginning, *mf* (mezzo-forte) in the third and seventh staves, and *f* again in the fourth staff. Fingerings are indicated by numbers 1 through 4 above the notes. There are also some slurs and accents. The piece ends with a double bar line.

³⁴ Умаров Ш. Фольклор чолғу ижрочилиги. 28- бет

Омон ёр - Ўзбек халқ куйи. “Омон ёр” Фарғона –Тошкент йўналишига мансуб кўшиқ бўлиб, шу асосда нотага олинган. “Омон ёр” куйининг такт ўлчови 6/8 бўлиб, жонлироқ, енгил ижро этилади. Асар кашкар рубобига жуда мос ва жарангдор, ижро этиш усуллари кулай. Асар илк бор нотага туширилди.

Omon yor

Allegro

Xalq kuyi

The musical score for "Omon yor" is written in 6/8 time with a key signature of two sharps (F# and C#). The tempo is marked "Allegro" and the style is "Xalq kuyi". The score consists of six staves of music, each with a measure number at the beginning. The first staff starts with a *mf* dynamic and includes fingerings (1, 2, 1, 1, 1, 2, 4, 1, 2, 1, 1). The second staff starts at measure 8 and includes fingerings (1, 2, 4, 1, 4, 2, 1, 2, 1, 1, 2, 4, 1, 2, 1, 1, 4). The third staff starts at measure 15 and includes fingerings (1, 2, 1, 1, 3, 4, 1, 1, 1). The fourth staff starts at measure 22. The fifth staff starts at measure 29 and includes a *mf* dynamic. The sixth staff starts at measure 35 and includes first and second endings. The score concludes with a double bar line.

Духтари саман - Халқ куйи. “Духтари саман” куйининг такт ўлчови 3/4 бўлиб, ўртача тезликда ижро этилади. Асар кашқар рубобига мос, динамик белгилар, штрихларга эътибор бериб ижро этиш зарур.

Duxtari saman

Allegro

Xalq kuyi

The musical score for "Duxtari saman" is written in 3/4 time and consists of four staves. The key signature has two sharps (F# and C#). The first staff begins with a treble clef and a key signature of two sharps. It contains two measures of music, each with a dynamic marking of *f (mp)*. The second staff continues the melody with a dynamic marking of *mf*. The third staff features a dynamic marking of *f (mp)* and includes a trill ornament. The fourth staff concludes the piece with a dynamic marking of *mf* and a final cadence. Fingerings are indicated by numbers 1, 2, 4, and 5 above the notes. The score is written in a style typical of traditional Central Asian musical notation, with a focus on rhythmic and melodic patterns.

Дар шаҳри Бухоро - Халқ куйи. “Дар шаҳри Бухоро” куйининг такт ўлчови 6/8 бўлиб, тез, енгил ижро этилади. Асар қашқар рубобига жуда мос ва жарангдорлиги ҳисобга олинган, динамик белгиларга эътибор бериш лозим.

Dar shahri Buxoro

Allegro

Xalq kuyi

The musical score for "Dar shahri Buxoro" is written in 6/8 time and consists of five staves. The first staff begins with a forte (*f*) dynamic marking. The second staff includes mezzo-forte (*mf*) and piano (*p*) markings. The fourth staff features a forte (*f*) marking. Fingerings (1, 2, 4) and accents (V) are indicated above various notes throughout the piece. The score concludes with a double bar line on the fifth staff.

Ака мана донашўрак - Халқ куйи. “Ака мана донашўрак” куйининг такт ўлчови 6/8 бўлиб, ўртача тезликда ижро қилинади. Асар қашқар рубобига мос, тўғри саналишига, ижро усулига эътибор бериш зарур.

Aka mana donasho`rak

Allegro

Xalq kuyi

The musical score is written for a single melodic line in 6/8 time. It begins with a treble clef and a key signature of two sharps (F# and C#). The tempo is marked 'Allegro'. The score consists of five staves of music. The first staff starts with a mezzo-forte (*mf*) dynamic and includes fingerings 1, 2, 4, and 2. The second staff features a forte (*f*) dynamic and includes fingerings 4, 3, 4, 1, 2, 1, 1, 3, and 4. The third staff includes fingerings 1, 3, 1, 3, 4, 1, 2, 4, 2, 4, 1, and 1. The fourth staff includes fingerings 3, 1, 2, 4, 2, and 1. The fifth staff includes fingerings 1 and 2, and is marked with first and second endings. The score concludes with a double bar line.

Дупар газид - Халқ куйи. “Дупар газид” куйининг такт ўлчови 6/8 бўлиб, ўртача тезликда ижро қилинади. Асар қашқар рубобига мос, созанда куй давомида тўғри саналишига эътибор бериши лозим.

Dupar gazid

Andantino

Xalq kuyi

14

20

f *mp* *mf* *f*

Қаландарат ман - Халқ куйи. “Қаландарат ман” куйининг такт ўлчови 6/8 бўлиб, тез маромда ижро қилинади. Асар қашқар рубобига мос, жарангдорлиги ҳисобга олинган. Созанда куй давомида такт саноғининг тўғри саналишига эътибор бериши лозим.

Qalandarat man

Allegro

Xalq kuyi

The musical score for "Qalandarat man" is written in 6/8 time and consists of six staves. The tempo is marked **Allegro** and the style is **Xalq kuyi**. The score includes various musical notations such as treble clefs, time signatures, and dynamic markings like *mf* (mezzo-forte). Fingerings are indicated by numbers 1, 2, 3, and 4 above the notes. The piece begins with a repeat sign and a first ending bracket. The final staff concludes with a long note and a double bar line.

“Дилхирож” - Ўзбек халқ куйи.³⁵ “Тошкент - Фарғона” чолғу йўлларида ёзилган асар бўлиб, халқ орасида шўхчанг рақс услубида ижро этилган. Лекин ижрочилик амалиётида рубоб чолғуларида ҳам яқка талқинда кўп ижро этилиши кузатилади. Бу - асарнинг ҳар томонлама бой анъанага эга эканлигини билдиради.

Dilxiroj

O'zbek xalq musiqasi
Qashqar rubobiga
A.Muxamedov moslashtirdi

Allegretto

³⁵ .Мухамедов А. Чолғу ижрочиligи. 49-бет

2

The second system consists of two staves. The top staff begins with a treble clef, a key signature of two sharps (F# and C#), and a 2/4 time signature. It contains a series of eighth and sixteenth notes, with a first ending bracketed over the final two measures. The bottom staff continues the melody with similar rhythmic patterns, including a second ending bracketed over the final two measures. Dynamic markings such as '+' and 'rit.' are present throughout the system.

“Назокат” - куйи³⁶ бастакор Р.Турсунов ижодига мансуб бўлиб, шўхчан усулда ёзилган асардир. Унинг штрихларга бойлиги ва нафислигига эътибор бериш лозим. Асарни меъёрига етказиб ижро этиш учун созандадан катта маҳорат талаб қилинади. Куйни ижро этишда штрихларнинг узвий боғлиқлигига ва мелизмларнинг маънодор бўлишига эришиш талаб этилади.

Nazokat

R. Tursunov

O'rtacha tez

³⁶ Мухамедов А.Чолғу ижрочилиги. 54-бет

“Норим - норим” - Хоразм халқ куйи.³⁷ Нар -эркак, мода-урғочи, демак эркаклар ўйини бўлиб, жуда оммалашган асардир. Ижрочилик амалиётида ғижжак, рубоб, танбур, сурнай каби чолғуларда ҳам якка талқинда кўп ижро этилиши кузатилади. Бу асарнинг хар томонлама бой анъанага эгалигидан далолат беради. Куйни ижро этишда штрихларнинг узвий боғлиқлигига ва мелизмларнинг маънодор бўлишига эришиш лозим.

Norim-norim

Allegretto

mf

³⁷ Мухамедов А. “Чолғу ижрочиличи” китоби 57бет

“Қўшчинор” - Ўзбек халқ ашуласи бўлиб, жуда оммалашган³⁸. Бу ашулани нафақат ашула йўли, балки куйи ҳам севиб тингланади. Устозларимиз Т.Алиматов, (танбур) Р. Қосимов (уд) томонларидан моҳирона ижро этилган. Куй кашқар рубоби учун қулай қилиб мослаштирилди. Ритмик йўналишнинг бир маромда эканлиги асар оҳангига қандайдир куйчанлик касб этади. Куйни ижро этишда штрихларнинг узвий боғлиқлигига ва мелизмларнинг маънодор бўлишига эришиш мақсадга мувофиқ.

Qo'shchinor

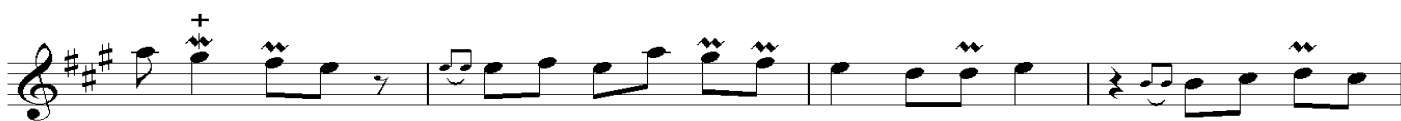
Xalq kuyi
Qashqar rubobiga A.Muxamedov

Moderato

³⁸ Мухамедов А. Чолғу ижрочилиги. 61-бет

2

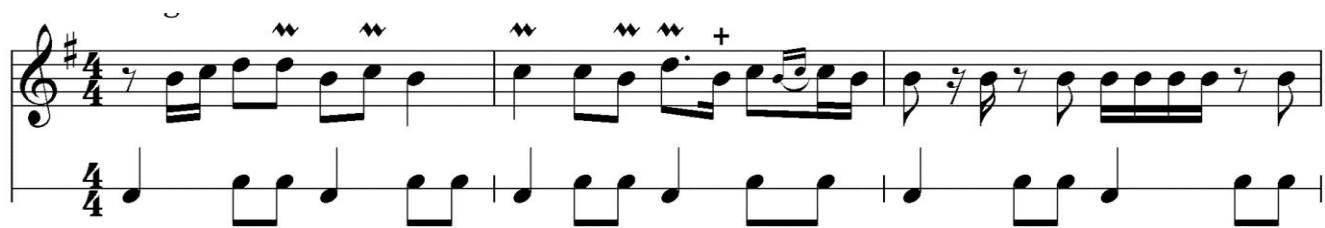
“Гулбахор ва Тановор” – Ўзбек халқ куйи.³⁹ “Тошкент - Фарғона” йўлидаги куй бўлиб, ўзбек халқ куйи “Тановор” асосида ижод қилинган асардир. Асарнинг оммавий ижро, яъни ансамбль талқинига хослиги яққол намоён бўлиб туради. Қашқар рубобига мослаштиришдан мақсад штрихларнинг узвий боғлиқлиги ва мелизмларнинг маънодор бўлишига эришиш.

Gulbahor va tanovar

O'zbek xalq kuyi
S.Jumayev notaga olgan

Andante

³⁹ Жумаев С. “Созлар садоси” китоби. 52- бет.

“Завқим келур” - куйи бастакор М. Мирзаевнинг ижодига мансуб бўлиб, ансамбль талкинида ижро этилиб, ушбу куйга М. Турғунбоева томонидан рақс саҳналаштирилган. Куйни ижро этишда штрихларнинг узвий боғлиқлигига ва мелизмларнинг маънодор бўлишига эришиш лозим.

Zavqim kelur

M. Mirzayev

Allegretto+

The musical score for "Zavqim kelur" is written for a single melodic line in 2/4 time, key of D major. The tempo is marked Allegretto+. The score consists of five staves. The first staff begins with a mezzo-forte (mf) dynamic and includes a first ending bracket. The second staff continues the melody with various ornaments. The third staff features a first ending bracket and a forte (f) dynamic. The fourth staff has a forte (f) dynamic and a first ending bracket. The fifth staff concludes with a forte (f) dynamic and a first ending bracket.

The first system of the musical score for 'The Rose Tree' consists of two staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). It begins with a repeat sign and contains six measures: a quarter rest, an eighth note G4 with a trill, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, and a quarter note B4. The bottom staff is in bass clef and also begins with a repeat sign, containing six measures of eighth-note pairs: G3-A3, F3-G3, E3-F3, D3-E3, C3-D3, and B2-C3.

The first system of the musical score for 'The Rose Tree' is written on a single staff in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The melody begins with a quarter note G4, followed by an eighth note A4, and then a quarter note B4. This is followed by a quarter note C5, an eighth note B4, and a quarter note A4. The melody then repeats the first six notes. After a double bar line, the melody continues with a quarter rest, followed by a quarter note G4, an eighth note A4, and a quarter note B4. This is followed by a quarter note C5, an eighth note B4, and a quarter note A4. The melody then repeats the first six notes. The system ends with a double bar line. The dynamic marking *mf* is placed below the staff.

[illegible]

“Гўзал тонг” - асари бастакор М. Мирзаев ⁴⁰ ижодида мансуб, асар ансамбль учун ишланган ва куйга ракс сахналаштирилган. Куй ўзининг шўхчанлиги ва раксбоплиги билан ажралиб туради. Куйни кашқар рубобига мослаштиришда асарнинг жарангдор пардалари танланди.

Go'zal tong

M.Mirzayev musiqasi

Allegretto

The musical score for "Go'zal tong" is presented in a 6/8 time signature. It consists of a melody line in the treble clef and a bass line in the bass clef. The melody is characterized by frequent trills and grace notes, indicating a lively and ornate style. Dynamic markings include *f* (forte), *p* (piano), and *mf* (mezzo-forte). The piece begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The score concludes with a double bar line and repeat dots.

⁴⁰ Усмонов Қ. Бошланғич рубоб дарслиги. 23-бет

f

mf

1.

2.

y
poco rit.

Кўчалар” - асари бастакор М.Ашрафий⁴¹ томонидан басталанган ашула бўлиб, бу кўшиқ Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист М.Шамаева томонидан моҳирона ижро этилган. Қашқар рубобига мослаштиришда жарангдор пардалардан фойдаланилди.

Ko'chalar

M.Ashrafiy musiqasi
Qashqar rubobiga A.Muxamedov
moslashtirgan

Andante

The musical score for "Ko'chalar" is written in 2/4 time and consists of two staves. The melody is in the upper staff, and the bass line is in the lower staff. The key signature has one sharp (F#). The score includes various dynamics: *f* (forte) at the beginning, *p* (piano) in the second measure, and *mf* (mezzo-forte) in the fourth measure. There are also many accents (+) and slurs over the notes. The piece ends with a double bar line and repeat dots.

“Умид” асарини таниқли рубобчи бастакор Ш.Нуриддинов⁴² ижро этган. Куй кашқар рубобида ижро этилгани учун пардаси ўзгартирилмади, миллий безаклар билан тўлдирилди.

Umid

SH.Nuriddinov musiqasi
Qashqar rubobiga A.Muxamedov
moslashtirgan

Moderato

⁴² Мухамедов А.Чолғу ижрочилиги. 92-бет

Musical score for a single melodic line in treble clef, key of D major (one sharp). The score consists of nine staves. It features various rhythmic patterns including eighth and sixteenth notes, often beamed together. There are several trills marked with a '+' and a double flat symbol. Dynamic markings include *f* (forte) and *mf* (mezzo-forte). The piece concludes with a first ending bracket and a second ending marked *2.*

“Оромижон” – Ўзбек халқ куйи⁴³ бўлиб, танбур чолғусида Турғун Алиматов томонидан моҳирона ижро қилинган. Р. Губайдулин томонидан қашқар рубобига мослаб қайта ишланган.

Oromijon

R. Gubaydulin
Qashqar rubobiga A. Muxamedov
moslashtirgan

Moderato

⁴³ Мухамедов А. Чолғу ижрочилиги. 94-бет

2

musical score in treble clef, key signature of three sharps (F#, C#, G#), and 3/4 time signature. The score consists of 11 staves. The first staff contains four measures of eighth-note patterns. The second staff has a fermata over the first measure, followed by a half-note chord and a quarter-note with an accent. The third staff continues with quarter notes and a half-note with an accent. The fourth staff begins with a forte (f) dynamic and features a half-note with an accent, followed by eighth-note patterns. The fifth staff continues with eighth-note patterns, some with accents. The sixth staff has eighth-note patterns with accents. The seventh staff continues with eighth-note patterns and accents. The eighth staff has eighth-note patterns with accents. The ninth staff begins with a half-note with an accent, followed by eighth-note patterns with accents. The tenth staff continues with eighth-note patterns and accents. The eleventh staff has half-note chords with accents. The score includes various musical notations such as eighth notes, quarter notes, half notes, chords, fermatas, and dynamic markings like 'f'.

This musical score is written for a piano, featuring a series of melodic lines in A major. The piece begins with a piano introduction marked with a 'p' and a series of 'v' (vibrato) and '+' (accent) marks. The main body of the score consists of ten staves of music, each containing a single melodic line. The notation includes various ornaments such as 'v' (vibrato), '+' (accent), and 'w' (trill), as well as dynamic markings like 'f' (forte). The piece concludes with a final measure marked with a 'f'.

The score is written in A major, indicated by three sharps (F#, C#, G#) in the key signature. The tempo and meter are not explicitly stated, but the notation suggests a moderate tempo and a 4/4 or 2/4 meter.

The first staff begins with a piano introduction marked with a 'p' and a series of 'v' (vibrato) and '+' (accent) marks. The main body of the score consists of ten staves of music, each containing a single melodic line. The notation includes various ornaments such as 'v' (vibrato), '+' (accent), and 'w' (trill), as well as dynamic markings like 'f' (forte). The piece concludes with a final measure marked with a 'f'.

This musical score consists of eight staves of music in G major (one sharp). The notation includes various ornaments and articulations:

- Staff 1:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.
- Staff 2:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.
- Staff 3:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.
- Staff 4:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.
- Staff 5:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.
- Staff 6:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.
- Staff 7:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.
- Staff 8:** Four measures of eighth-note patterns. The first measure has a grace note on the second eighth note. The second measure has a grace note on the first eighth note. The third measure has a grace note on the second eighth note. The fourth measure has a grace note on the first eighth note.

ГЛОССАРИЙ

Якка зарб - Бу зарб товуш чиқаришнинг энг оддий усули бўлиб, нохунни рубоб симига юқоридан пастга қарата дона-дона уриш билан бажарилади.

Қўшзарб - Бу зарб нохун билан рубоб симини юқоридан пастга ва пастдан юқорига бир текисда уриш билан бажарилади.

Зарби паррон - Бунда асосий товушни уни олдида туриш қўшимча қиска товуш билан қўшиб (форшлаг) чалиш кўзда тутилади. Зарб қўшимча товушда юқорига қарата ва асосий товушда пастга қарата урилади.

Рез - Бу зарб нохун билан симга олдинма-кетинлик билан паст ва юқорига тез зарб беришга (тириллатиш) орқали амалга оширилади.

Тескари зарб - Бу зарб синкопали ритм характериға эға бўлиб 1 ,4 , 7 - зарблар урғу (акцент) билан чалинади. 1, 3, 4, 6, 7- зарблар пастга, 2, 5, 8 - зарблар эса юқорига урилади.

Билак зарб - Бунда нохунни симлар бўйлаб юқоридан пастга сирғатма билан (арпеджато) юқорига ҳаракатлантириш назарда тутилади.

Уфори зарб - ритми ўзбек халқ рақслари учун характерли бўлган ритмдир. Уфор зарб асосан икки усул билан ижро этилади.

Аппликатура - Ижрочиликдаги муҳим элементлардан бири аппликатура принципларини онгли тушуниш ва уни пухта ўзлаштиришдан иборат.

Интерваллар - Бир вақтда ёки кетма-кет олинган икки товуш оралиғи интервал деб аталади.

Қочирим - оддий ва мураккаб мелизм.

Безаклар - форшлаг турлари.

Битратма - треллар турлари.

Сайқал - мордентлар турлари бўлиб битратмадан томомила фарқ қилади.

Тўлқинлаштириш - (вибратор) деярли барча халқ чолғулари ва ашула ижрочиличига учун хос.

Нолиш - ярим тонгача бўлган ўзига хос йирик бидратма.

Молиш - бармоқни бир товушдан иккинчи товушга оҳиста сирғалтириш усули.

Кашиш - ярим тон доирасида амалга оширадиган безак усули.

Ажам - Араблардан ташқари халқларнинг мусиқаси.

Бозгўй - мақом чолғу куйларида (тасниф, таржеъ, ва бошқа) ўзгармай такрорланувчи куй тузилмаси.

Бузрук - буюк, катта, ўн икки мақом тизими ва Шашмақомдаги мақомнинг номи.

Гардун - фалак гардиши, тақдир, қисмат; “Шашмақом” чолғу бўлимидаги муайян қисм ва доира усулининг номи.

Мушкилот - қийинчиликлар; “Шашмақом” чолғу куйлари бўлимининг умумий номи.

Тасниф - хона ва бозгўй куй тузилмалари асосида ишланган мукаммал шаклли чолғу асари.

Хона - уй; нисбат тугал шаклли куй тузилмаси. Куйнинг авжи томон ривожига муҳим ўрин тутди.

Шашмақом - Бузрук, Рост, Наво, Дугоҳ, Сегоҳ ва Ироқ номлари билан машҳур олти хил мукаммал парда уюшмаси; мазкур пардалар уюшмаси ва муайян доира усуллари асосида ижод этилган чолғу куй ва ашула йўллари туркуми.

Сарахбор - бош хабарлар, бош мавзу; “Шашмақом” ашула бўлимидаги биринчи шўба номи.

Сақил - оғир вазмин; “Шашмақом” мушкилот бўлимидаги якуний қисм ва доира усули номи.

Сегоҳ - уч жой, уч парда; ўн икки мақом тизимидаги шўъба, шунингдек Шашмақом ва “Тошкент - Фарғона” услубидаги маълум мақом номи.

Супориш - топшириш мақом таркибий қисмларининг якунловчи хотима қисми.

Савт - товуш, оҳанг, акс садо; “Шашмақом” иккинчи гуруҳ шўъбаларидан бирининг номи.

Талқин – панд-насихат; “Шашмақомда” маълум шўъба ва доира усулининг номи.

Тарона - қўшиқ оҳанги, ашула; мақомларда асосий айтим йўллари (Сарахбор, Тани мақом, Талқин ва б.) орасида қўлланиладиган ва бир айтимдан иккинчи асосий айтимга ўтишда боғловчи вазифасини бажарувчи ихчам шаклли ашула, кўпроқ рубоийлар билан айтилади.

Турк - мақом ашула йўлларида кенг қўлланиладиган авжлардан бирининг номи.

Уззол - сакраш, пастга тушиш; ўн икки мақом ва Шашмақомида маълум шўъба номи.

Ушшоқ - Ошиқлар; 12 мақомда бирининг номи. Шашмақомда машҳур шўбаларидан бири.

Рок - ҳиндча Рага сўзининг ўзгарган талаффузи; Бузрук мақомининг иккинчи гуруҳ шўъбаси.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. - 2017 йил 6-сон.
2. И. Каримов. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Т.: Маънавият, 2008. -171 бет
3. А Мухамедов. Чолғу ижрочилиги. Т.: 2015.
4. С.Жумаев. Созлар садоси. Т.: Жаҳон ахборот агентлиги. 2001 йил. 117 бет.
5. С.Жумаев. Жамоа ижрочилиги (Анъанавий чолғулар ансамбли) Ўқув қўлланма. Тошкент, 2012. - 29 бет
6. Р.Қосимов. Анъанавий чолғу ижрочилиги. - Т.: 2007.
7. Х.Лутфуллаев. Фольклор якка қўшиқ ижрочилиги. Т.: Республика методика ва ахборот маркази, 2008. 79 бет
8. Т.С. Вызго. Музыкальные инструменты Средней Азии. -Москва, 1980. -389 б.
9. И.Ражабов. Мақомлар масаласига доир. Т.: Ўзадабийнашр, 1963.
10. Ў.Тошматов. Фольклор қўшиқлари. Т.: Ўрта махсус, касб-ҳунар маркази 2003. -134 б.
12. Ўзбек халқ мусиқаси. I том 1955, 496 б.
13. Ўзбек халқ мусиқаси. VII том 1960. 583 б.
14. Қароқалпоқ халқ нағмалари. 1959. 396 б.
15. Ш.Умаров .Фольклор чолғу ижрочилиги. -Т.: 2008.

Мундарижа

	Кириш	
I БОБ.	Муסיқа ва унинг ўзига хос хусусиятлари.....	
	Маданий тараққиётда муסיқанинг ўрни.....	
	Муסיқа чолғулари тарихи.....	
	I боб юзасидан мустақил таълим бўйича саволлар ва топшириқлар..	

II БОБ. ҚАШҚАР РУБОБИ

Тарих саҳифаларидан.....	11
Қашқар рубобининг тузилиши.....	13
Қашқар рубобни тўғри ушлаш ва ижро этиш йўллари.....	16
Қашқар рубобини созлаш.....	18
Қашқар рубоби ижрочилигига хос зарблар	19
II боб юзасидан мустақил таълим бўйича саволлар ва топшириқлар.....	22

III БОБ. Асарларга қисқача шарҳ

“Қалабанди” халқ куйи.....	23
“Қалабанди I” халқ куйи.....	24
“Қалабанди II” халқ куйи.....	25
“Уфори-қалабанди” халқ куйи.....	26
“Уфор” халқ куйи.....	28
“Қайдадур билмам нигорим” халқ куйи.....	29
“Олма пишганда келинг” халқ куйи.....	30
“Сурнай ўйини” халқ куйи.....	31
“Ганжи қорабоғ” халқ куйи.....	33
“Уфори ганжи қорабоғ” халқ куйи.....	34
“Қари наво” халқ куйи.....	35
“Бойсун мавриги” халқ куйи.....	37
“Лолачага ишим бор” халқ куйи.....	39

“Воҳай бола” халқ куйи.....	40
“Келгин ёр ўйнайлик” халқ куйи.....	41
“Жим-жим така-така” халқ куйи.....	42
“Якку-як” халқ куйи.....	43
“Кайвони” халқ куйи халқ куйи	44
“Ха дурси” халқ куйи	45
“О зан-зан” халқ куйи.....	46
“Қани қани қанией” халқ куйи.....	47
“Бибигул” қорақалпоқ халқ куйи.....	48
“Қизмноим” қорақалпоқ халқ куйи.....	49
“Бозатау” қорақалпоқ халқ куйи.....	50
“Баҳор ўйини” қорақалпоқ халқ куйи.....	51
“Шодлик сози” қорақалпоқ халқ куйи.....	52
“Суйген ёр” қорақалпоқ халқ куйи.....	53
“Терма” қорақалпоқ халқ куйи.....	54
“Наманганни олмаси” халқ куйи.....	55
“Тановар” халқ куйи.....	56
“Азим дарё ” халқ куйи.....	58
“Ялли жоним ялли” халқ куйи.....	59
“Омон ёр” халқ куйи.....	60
“Духтари саман” халқ куйи.....	61
“Дар шаҳри Бухоро” халқ куйи.....	62
“Ака мана донашўрак” халқ куйи.....	63
“Дупар газид” халқ куйи.....	64
“Қаландарат ман” халқ куйи.....	65
“Дилхирож” халқ куйи.....	66
“Назокат” халқ куйи.....	68
“Норим-норим” халқ куйи.....	69
“Қўшчинор” халқ куйи.....	71
“Гулбаҳор ва тановар” халқ куйи.....	73

“Завқим келур” куйи.....	75
“Гўзал тонг” куйи.....	77
“Кўчалар” куйи.....	79
“Умид” куйи.....	81
“Оромижон” халқ куйи.....	83
Глоссарий	87
Хулоса.....	90